

УДК – 373.5:017:4

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ЧЛЕНІВ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Т.С.Ціпан

***Анотація.** У статті описані зміст, форми, методи і засоби громадянського виховання членів дитячо-юнацьких об'єднань.*

***Ключові слова:** організаційно-педагогічне забезпечення, громадянське виховання, громадянська вихованість, дитячо-юнацькі об'єднання, форми, методи і засоби виховання.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются содержание, методы и формы гражданского воспитания подростков детско-юношеских объединений.*

***Ключевые слова:** организационно-педагогическое обеспечение, гражданское воспитание, гражданская воспитанность, детско-юношеские объединения, формы, методы и средства воспитания.*

***Annotation.** The article deals with the organizationally-pedagogical ensuring the process of civic education members of children-teenagers associations.*

***Key words:** organizationally-pedagogical ensuring, civic education, civic breeding, teenagers, children-teenagers associations, forms, methods and means of breeding.*

Постановка проблеми. Аналіз сучасної наукової психолого-педагогічної літератури щодо проблеми громадянського виховання молодого покоління свідчить про наявність значного масиву праць, у яких розглядаються теоретико-методичні, психолого-педагогічні основи громадянського виховання (І.Бех, М.Боришевський, П.Вербицька, А.Гаязов, Л.Снігур та інші); інноваційні технології та інноваційні форми організації громадянського виховання старшокласників у позакласній роботі (М.Бабкіна, Т.Дем'янюк, Ю.Завалевський, П.Кендзьор, Л.Рехрета, О.Фабрикантова та інші); формування громадянських якостей в учнівській молоді (С.Кириленко, І.Кецик, Н.Косарева, А.Князєв, О.Сухомлинська та ін.).

Цілі й завдання, виховні можливості дитячих і молодіжних організацій та об'єднань у становленні молодого покоління розкрито у роботах Л.Алієвої, Ю.Ждановича, Е.Мальцевої, Р.Охрімчук, Ж.Петрочко та інших; ролі дитячих організацій у формуванні громадянських якостей, громадянської позиції, громадської активності присвячені наукові дослідження Н.Корпач, Г.Ніколаєва, Л.Мастикіної, О.Шамича; соціально-педагогічні умови соціалізації підлітків у дитячо-юнацьких об'єднаннях досліджено О.Безпалько, А.Кірпічником, В.Москаленко та ін.

Виклад основного матеріалу. Під організаційно-педагогічним забезпеченням громадянського виховання підлітків розуміється, згідно з В.Ігнатовою [4, с.54], педагогічна система, яка містить сукупність чинників, умов і засобів його організації і реалізації шляхом використання спеціальних

педагогічних форм, методів і прийомів з урахуванням критеріїв їх ефективності.

Організаційно-педагогічне забезпечення процесу громадянського виховання підлітків у дитячо-юнацьких об'єднаннях включає зміст, напрями, форми, методи і засоби громадянського виховання.

Зміст громадянського виховання у дитячо-юнацьких об'єднаннях ми формулювали, виходячи із визначення цього поняття А.Кочетовим: „зміст виховання – сукупність світогляду, духовних потреб, знань, умінь, навичок, корисних звичок, які отримує особистість у процесі її всебічного розвитку у рамках інтелектуального, морального, трудового, естетичного й фізичного виховання” [5, с. 284], а також керувалися вимогами щодо виховання громадянина, окресленими у Законах України „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, „Про позашкільну освіту”, „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепції національного виховання, Основних орієнтирах виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України.

Зокрема, в Основних орієнтирах виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України зазначається: „Сучасний зміст виховання в Україні – це науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства й держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загально визначеними цінностями і якостями та самореалізації його сутнісних сил. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власне ставлення” [6].

Зміст виховання у дитячо-юнацьких об'єднаннях визначається їх цілями. У контексті нашого дослідження він спрямований на формування у зростаючої особистості таких громадянських якостей, як громадянський обов'язок, громадянська відповідальність, громадянська гідність, громадянська честь, громадянська активність, громадянська мужність. Тому усі види діяльності дитячо-юнацьких осередків: пізнавальна, трудова, художньо-естетична, спортивно-оздоровча, організаційна, екологічна – проникнуті ідеєю громадянського виховання. В умовах дитячо-юнацьких об'єднань діяльність має суспільно значущий смисл.

Зміст виховної роботи реалізувався у *напрямках виховання*, які органічно взаємопов'язані, об'єднані метою, завданнями, принципами, методами і формами виховання.

Організаційно-діяльнісний напрям забезпечує дієву організацію органів самоуправління у дитячо-юнацьких об'єднаннях; набуття підлітками знань, умінь і навичок управління; сприяє розвитку їх лідерських якостей, реалізації особистісного потенціалу; набуття досвіду життєдіяльності у колективі; формує позицію активного громадянина, розвиток ініціативи.

Освітньо-пізнавальний напрям створює умови до поглиблення знань про державу, суспільство, український народ, способи взаємодії громадян у суспільстві, виробленню вміння самостійно здобувати знання; передбачає розвиток критичного мислення, здатності усвідомлювати та відстоювати свою громадянську позицію, формування світогляду патріота і громадянина.

Трудовий напрям спрямований: на формування трудових навичок та умінь; готовності до праці в умовах ринкової економіки; прилучення членів об'єднань до різноманітної трудової діяльності залежно від їхніх вікових і особистісних можливостей: від найпростішої роботи із самообслуговування (турбота про чистоту приміщень, волонтерська допомога, суспільно корисна діяльність) до інтелектуальної проектної діяльності (громадська, журналістська діяльність); вміння самостійно й ефективно працювати; сприяє виробленню свідомого ставлення підлітків до праці як необхідної умови життя людини й розвитку потреби у творчій праці задля Батьківщини, народу.

Екологічний напрям забезпечує оволодіння підлітками знаннями про навколишнє природне середовище; формування почуття особистої причетності до збереження природних багатств і відповідальності за них; здатності особистості гармонійно співіснувати з природою, поводитися компетентно, екологічно безпечно; вміння протистояти проявам споживацько-утилітарного ставлення до природи доступними способами; активну участь у практичних природоохоронних заходах: здійсненні природоохоронної діяльності з власної ініціативи; посиленню екологічному просвітництві [6].

Художньо-естетичний напрям пов'язаний із поглибленням у членів дитячо-юнацьких об'єднань знань про культуру і мистецтво українського народу й оволодіння основами народного мистецтва, музики, архітектури, усної народної творчості, національного побуту, ремесел, гри; забезпечує змістовний відпочинок підлітків, поєднуючи його з інтелектуальним розвитком; сприяє розвитку естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності, готовності будувати власне життя за законами краси.

Спортивно-оздоровчий напрям сприяє поглибленню знань про фізичне, психічне, соціальне й

духовне здоров'я підлітків, роль фізкультури і спорту у житті людини; сприяє розвитку потреби у дотриманні здорового способу життя, формуванні відповідального ставлення до зміцнення власного здоров'я.

При організації громадянського виховання підлітків ми використовували низку методів виховання, які в педагогічній літературі розглядають з різних позицій.

Наприклад, автор Українського педагогічного словника С.Гончаренко характеризує методи виховання як „сукупність найбільш загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання” [2, с. 205]; А.Кочетов – як „способи діяльності вихователя, які полягають у педагогічно правильному застосуванні виховних засобів у конкретній педагогічній ситуації” [5, с. 284].

Оскільки методи виховання є інструментом не тільки впливу на людину, але й взаємодії, то при їх відборі ми враховували особливості психологічного розвитку досліджуваної нами вікової категорії дітей, а також різні підходи до їх класифікації (І.Іванов, В.Сластьонін, В.Смірнов, М.Ярмаченко та ін.) і адаптували їх відповідно до мети і завдань нашого дослідження – громадянського виховання підлітків у дитячо-юнацьких об'єднаннях:

– *методи формування громадянської свідомості*: переконання; навчання; лекції, бесіди; дискусії; приклад; метод проблематизації; метод зіштовхування різних точок зору; метод аналізу соціальних ситуацій;

– *методи організації громадянської діяльності і формування досвіду громадянської поведінки*: педагогічна вимога; вимога колективу; громадська думка; привчання; вправи; доручення; створення виховних ситуацій; організація практичного досвіду громадянської діяльності; переключення інтересів підлітків на громадянські вчинки; метод товариського спонування;

– *методи стимулювання діяльності й поведінки*: змагання; похвала; покарання; створення ситуації успіху; метод проєктів;

– *методи гри*: імітація чи моделювання реальних чи уявних ситуацій; метод організації сюжетно-рольової, ділової гри.

Вищезазначені методи спрямовувалися на формування понять громадянознавчого спрямування, формування громадянських ставлень, закріплення позитивного досвіду поведінки, взаємостосунків, дій і вчинків з метою формування у підлітків громадянської вихованості.

Здійснення громадянського виховання відбувалося при застосуванні різноманітних форм виховної роботи, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, сприяють формуванню громадянської вихованості особистості.

У загально-педагогічному розумінні *форма виховної роботи* – це усталений порядок організації конкретних актів, ситуацій, процедур взаємодії учасників виховного процесу, спрямованих на розв'язання конкретних педагогічних завдань (виховних і організаційно-практичних); сукупність організаторських прийомів і виховних засобів, які забезпечують зовнішнє вираження виховної роботи [9, с. 103].

У дитячо-юнацькому об'єднанні поняття “форма” можна розглядати як спосіб самоорганізації спільної діяльності дітей, підлітків і дорослих. Крім того, форми виховання у дитячо-юнацьких об'єднаннях вирізняє діяльнісний характер і громадянська спрямованість. Широкий набір форм, їх різноманітність, творчий, креативний підхід до їх організації збагачує зміст діяльності дитячо-юнацьких об'єднань.

Форми виховної роботи, що використовувалися нами у процесі дослідно-експериментальної роботи, ми систематизували відповідно до напрямів виховання, Основних орієнтирів виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України [6], а також враховували рекомендації, окреслені у праці П.Ігнатенка, В.Поплужного, Н.Косаревої, Л.Крицької „Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти”[3]:

1) вони повинні спиратися на знання, набути у школі, поглиблювати та розширювати їх, адже тільки на ґрунті знань формуються стійкі переконання і відповідні стереотипи поведінки та дій;

2) заходи громадянського змісту повинні мати певну систему, враховувати принцип послідовності, наступності, вікові та індивідуальні особливості дітей, їхні інтереси й бажання;

3) виховні заходи мають бути доступними, цікавими, емоційно-насиченими, щоб у процесі їх проведення струмувала учнівська творчість, самостійна ініціатива, самовираження, щоб кожен співпереживав, відчував від участі в них задоволення й насолоду.

Вітчизняними й зарубіжними вченими (М.Бабкіною, Ю.Завалевським, Т.Дем'янюк, П.Вербицькою, О.Фабрикантовою) розроблена низка форм роботи, спрямованих на громадянське

становлення особистості: бесіди, лекції, інтелектуальні конкурси, вікторини, екскурсії, виставки, аукціони, вікторини, сюжетно-рольові, ділові ігри, проектна діяльність тощо. Будь-які форми виховної роботи у дитячо-юнацьких об'єднаннях мають успіх лише в тому випадку, коли викликають емоційний відгук. Цьому сприяють засоби емоційного впливу і зараження: оформлення, музика, пісні, освітлення, сюрпризи тощо. Умови, які визначають виникнення і стійкість емоційного настрою у проведенні форм виховної роботи: специфіка справи, індивідуальні особливості членів дитячо-юнацьких об'єднань, особливості педагогічного стилю вихователя.

Особливого значення ми надавали сюжетно-рольовим іграм, оскільки вони підвищують інтерес учасників гри до проблем, які моделюються або проектуються; сприяють зростанню пізнавальної активності учасників гри, що дозволяє отримувати й засвоювати більшу кількість інформації, яка ґрунтується на прикладах конкретної життєдіяльності суспільства й моделюється у грі; сприяють покращенню взаємин між учасниками гри і їх педагогами; дозволяють вихованцям самим узяти участь у розв'язанні складних суспільних проблем. Саме їх ми вважаємо одним з важливих засобів підготовки до прояву громадянської вихованості у членів дитячо-юнацьких об'єднань, особливим видом діяльності, компонентом інших видів діяльності, всієї громадянської культури й життєдіяльності підлітків.

При відборі засобів формування громадянської вихованості підлітків дитячо-юнацьких об'єднань ми керувалися рекомендаціями В.Воронова, який вважає їх відносно незалежними джерелами формування особистості: види діяльності, предмети, речі, твори і явища духовної і матеріальної культури, природа [1, с. 24], а також В.Смірнова, який зазначає, що ці засоби є „інструментарієм” матеріальної і духовної культури, який використовується для розв'язання виховних завдань [8, с. 42].

Серед засобів громадянського виховання як „інструментів впливу на особистість” ми вирізнили освіту, суспільно корисну працю, спілкування, мистецтво, колектив, об'єднання, спорт, гру, ЗМІ, які керівники дитячо-юнацьких об'єднань використовують для впливу на особистість підлітка.

Оскільки вплив вихователя на вихованця у певній діяльності і в конкретних умовах призводить до зміни духовного світу вихованця, вихователя і самого процесу виховання, то ці зміни і виступають результатом виховання у вигляді вихованості особистості й колективу вихованців [5, с. 279]. У контексті нашого дослідження – громадянської вихованості.

Висновки. Громадянське виховання підлітків дитячо-юнацьких об'єднань ґрунтується: на визначенні ближчих, середніх і перспективних цілей виховання, плануванні діяльності відповідно до визначених напрямів (освітньо-пізнавального, трудового, художньо-естетичного, екологічного, спортивно-оздоровчого, організаційно-діяльнісного), комплексу форм (індивідуальних, групових, колективних), методів (методів формування громадянської свідомості, організації громадянської діяльності, формування досвіду громадянської поведінки, стимулювання діяльності поведінки, методу гри), засобів громадянського виховання (освіта, суспільно корисна праця, спілкування, мистецтво, колектив, об'єднання, спорт, гра); аналізу діяльності та корекції.

Кожен із виокремлених нами компонентів організаційно-педагогічного забезпечення процесу громадянського виховання підлітків у дитячо-юнацьких об'єднаннях вирішує певне завдання, а їх сукупність сприяє досягненню поставленої мети – підвищенню рівня сформованості громадянської вихованості підлітків.

Література

1. Воронов В. Технология воспитания: пособие для преп. вузов, студ. и учителей / В. Воронов. – М. : Шк. пресса, 2000. – 96 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Ігнатенко П. Р. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод. посіб. / [П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька]. – К.: ІЗМН, 1997. – 249, [1] с.
4. Изучение личности подростка – члена самостоятельного объединения: сб. диагност. методик / НИИ теории и методов воспитания Рос. акад. образования; [авт.- сост. В. Игнатова и др.]. – М. : [б. и.], 1992. – 50 с.
5. Кочетов А. И. Культура педагогического исследования. – 2-е изд., испр. и доп. – Мн. : Пед. журн. „Адукация і выхаванне”. – 1996. – 512 с.
6. Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України [Електронний ресурс]. Ресурс доступу : [www // mon. gov. ua](http://www.mon.gov.ua)
7. Сластенин В. Гуманизация педагогического образования: теоретическая концепция исследования социальной активности личности учителя / В. А. Сластенин, Е. В. Шиянов. – М. : Педагогика, 1987. – 256 с.
8. Смирнов В. И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях. – М.: Пед. об-во России, 1999. – 416.
9. Титова Е.В. Если знать, как действовать / Е.В.Титова. – М.: Просвещение, 1993. – 200 с.